

ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΘΕΑΤΡΟ: «Ο Γουρισμός» του Ο' Νιλ

Καλύτερη από την εμφάνιση του 'Εθνικού — μ' όλα τα σχετικά λιγότερα τεχνικά μέσα — και πιο ενδιά, — μ' όλη τη μηχανική προσέγγιση τριών διαφορετικών στοιχείων, ή παράσταση του «'Ελευθέρου Θεάτρου» στο Κέντρικό με τον «Γουρισμό» του Ο' Νιλ.

Καλύτερη ένας λόγος! Μέσα κι από αυτές τις πιο έπιφανείς κριτικές του καθημερινού τύπου, δε ξεφεύγει το μάτι κανένας, κάποια έκδηλη αλογόσυνη. Υπάρχουν κάποια πανηγυρικά κραυγές που μοιάζουν με επίκληση. 'Ετσι οι αντιδραστικοί κριτικοί προτιμώσαν ναφήσουν και μέρος της υπόιας και να ξαράουν το γεγονός της συνεργασίας της κ. Κοτοπούλη με την κ. Κυβέλη. 'Αλλά τί σημασία μπορεί να πάρει επιτέλους το γεγονός αυτό, όταν αποδεικνύεται πως δε μπορεί να έχει ένα περιεχόμενο ουσιαστικότερο; Τί σημασία μπορεί να έχει η συνεργασία αυτή, όταν δεν έχει ένα αποτέλεσμα αξιο να το ξαράσει κανένας πιο πολύ από αυτή την ίδια τη συνεργασία; Κι αλήθεια. Θά ίδωμε τι έδωσε τέλος πάντων η συνεργασία αυτή.

Ο «Γουρισμός» του Ο' Νιλ είναι ένα έργο παλιό, είπαμε ή κριτικό, ένα παλιό δράμα ή «Αγαθόμορμος» του Αισχύλου, κοιμημένο μονάχα με τα μάτια της εποχής μας, το Μαρξισμό και το Φροϊδοισμό. Η υπόθεση του έργου είναι τούτη: Ο στρατηγός Μάννον κι ο γιος του «Ορειν λεϊπουν στον πόλεμο. Στο σπίτι του μένει η γυναίκα του Χριστίνα κι η κόρη του Λαβίνια. Από γυναίκες στεγνές γιομάτες από το μίσος του ανθρώπου ποζι καταπισμένος και αδιέξοδο συναισθηματικό κόσμο. Η πρώτη αίστάνεται προς το γιό της μαζιλίσση περιέργη. Ήθελετηρηφωτισμένατερά της. 'Ενώ εξακολουθεί ο πόλεμος παρουσιάζεται στο σπίτι του Μάννον ο κλοισαγός Μπράντ, — γιος του αδερφού του Μάννον — γιομάτος μίσος κατά του θείου του στρατηγού Μάννον. Η Χριστίνα τον ερωτεύεται. Τον ερωτεύεται κι η Λαβίνια. Η πρώτη γιατί μισεί τον άντρα της. Η δεύτερη γιατί μισεί τον πατέρα της. Μάννα και κόρη αλληλομισούνται κι αλληλοαποκαλούνται. Η Χριστίνα αποκαλύπτει στη Λαβίνια πως ο Μπράντ της έκανε κόρτε για να της σκεπάσει τα μάτια, να μην αντίληφτεί τους ερωτές του. Η Λαβίνια νοιάσει το πατέρα της και του ξυπνά ύποπτες. Ο στρατηγός Μάννον επιστρέφει κι έκλιπαρεί ερωτά από τη γυναίκα του, αυτή όμως με βοήθεια του Μπράντ τον δηλητηριάζει. Η συνέχρια θά ξετυλιχτεί στα δυο άλλα μέρη της τριλογίας που μέρος της αποτελεί ο «Γουρισμός». Αυτή είναι κοινολογία ή υπόθεση. Δε θά κρίνουμε εδώ τις αμφίβολες προθέσεις του συγγραφέα μάλιστα ως προς τον Μαρξισμό. Δέν αποκλείεται να είναι αυτές οι προθέσεις. Είναι πιά γεγονός αποδεκτικόμενο πως ούτε οι προθέσεις ούτε και οι σωστές ιδέες ακόμα, είναι στοιχεία άρκητά να δημιουργήσουν «Έργα τέχνης». (Στην Ελλάδα και ως ένα σημείο και διεθνώς ύφιστάνται το κόσμου οι πρόληψες γύρω από τη Μαρξιστική αντίληψη της τέχνης). Κι' είναι άλλο τόσο γνωστό βέβαια πως κάθε μαρξιστής ή φροϊδοιστής δέν είναι μοιραία και καλλιτέχνης.

Το έργο του Ο' Νιλ, μ' όλη τη σχετική μοντέρνα τεχνολογία του, την λιτή ύψη του και τη συγκρατημένη θεατρικότητα που ναί οπωσδήποτε στοιχεία θετικά όσο και αξιωματικά σοβαρής τέχνης, οστόσο έχει την έκδηλη ελαττωματικότητα ότι δέν κατορθώνει να δώσει ζωή μέσο της τέχνης του και να ολοκληρώσει τους «ήρωές» του. Είναι ένα έργο στεγνό και πολλές φορές δολοτέλα εξωτερικό. Οι τύποι του είναι ιδέες προσωποποιημένες. Δέν είναι άνθρωποι ζωντανόι που εκφράζουν τούτα ή εκείνα τα συναισθήματα τούτες ή εκείνες τις ιδέες. Είναι μονομερείς στην εξωτερική τους και μετώπου ψυχολογικά και ζούν ή δείχνουν σημαία ζωής μονάχα την ώρα που μιλάνε. Κινοδνται μέσα σ' ένα κενό, ή σε μία παγερή ατμοσφαιρα. Κι η παγεράδα αυτή, το καταλαβαίνει κανείς εύκολα, δέν προέρχεται από την (ας την ποίμε) κακία των ήρωων, μα από την άποτυχία του συγγραφέα ή από την άπαξισή του, να τους

ζωντανώνει μέσα στην ατμοσφαιρα της τέχνης του. 'Ετσι ανάμεσα στη σκηνη και στο θέατρο, ανάμεσα στους ήθοποιούς και στους θεατές υπάρχει από την άρχη ως το τέλος μία απόσταση! Είναι ένα εργοάμερικανικό με την κακή σημασία της λέξης. Θεατής παρακολουθεί κι είναι βέβαιος πως βρίσκεται σε θέατρο. Αυτό όχι μονάχα οσδε στιγμή δέν το ξεχνάει μα και διαρκώς το φέρνει στο νού του. Πόσο θυμάται αλήθεια κανένας την ώρα εκείνη τα έργα της προεπαναστατικής ροσικής φιλολογίας, με τους κακούς και ανώμαλους ήρωες, μα και τους τόσο ζωντανούς, που ανισοσταλεύουν όλο το ήτοσυνείδητο του θεατή ή του αναγνώστη και τον κάνουν να μη ξαίρει ποθ πρέπει να ζητήσει τη συνέχεια του δράματος; στη σκηνη ή μέσα στον ίδιο έαυτο του.

Ίσως εδώ φταίνε ίσαμε ένα σημείο και οι ήθοποιοί. Γιατί αν, πριν από όλα, μονάχα ένα γήσιο έργο μπορεί να εμπνεύσει τον ήθοποιό, όμως ίσαμε ένα σημείο μπορεί κι ο ήθοποιός και να δώσει στο έργο. Μοιραία ερχόμαστε στην περιφημη συνεργασία Κυβέλης και Κοτοπούλη. 'Επρεπε να γενει κι αυτή επιτέλους, για να πούμε μερικά πράματα στη θέση τους. «Αι δύο μεγάλα γυναίκες του θεάτρου μας» αλλάζει ο τύπος. 'Ενας πολιτισμός που μαρμαίνεται έχει ανάγκη να δημιουργηεί είδωλα, για να σκεπάζουν την όλοσνα ήλατόσημο οσσία του.

Κι αν για την κ. Κοτοπούλη δε θά μπορούσε κανένας να αρνηθεί την αξία της τόσο στην Ικανότητά της να σολαβαίνει το βαθύτερο ανθρώπινο στοιχείο και τις λεπτές ψυχολογικές αποχρώσεις των ρόλων της, ότι και στην εγχείρησή της, να τους αποδίνει, όμως δε θάπαφε δολοτέλα έξω θέτοντας απ' αρχής σε σύζτηση το μέγεθος του ταλέντου της όμαλης «άσπης» με το άρχοντικό φρονητικό μέταλλο, κ. Κυβέλης, που και η καλλιτεχνική της άλλιστε ιστορία χαρακτηρίζεται, από τη σκηνηκή έφημερία έργου που η μεγαλύτερη αξίωσή της είναι να δώσουν τις ερωτικές ή και τις οικγενειακές αγωνίες κοινών ίσορροπημένων μικροαστών ή άστων.

Κι αν ή αξία της κ. Κοτοπούλη, δουλεύοντας πιά στη «σημερινή εποχή» χωρίς πίστη, (ή και με πίστη προς μία κατάσταση κοινωνική, που τίποτα δέν έχει μέσα της εφροσ και γερό) είναι πολύ φυσικό να μην είναι και να χάνει, εύκολα το καταλαβαίνει κανένας πόσο συνθλίβεται κι εκμηδενίζεται ή κ. Κυβέλη, που τόση εντόπωση έκανε στους παλιούς φοιτητές και στις άρσασιαδες) μέσα σ' ένα έργο που έωτα και δίχως επιτυχία, θέτει μπροστά μας τεράστια, φιλοσοφικά και ψυχολογικά προβλήματα και συνταραχτικέξφογνίες μιας εποχής, — της σημερινής μαζοπληχής του προλεταριάτου που ζει με την έπιμονη αξίωση, να δώσει λύσεις ριζικές και μεγάλες και να ανίξει καινούριεςπροοπτικές στην ανθρωπότητα και στην ανθρωπινή μοίρα. 'Ετσι κι από την άποψη τούτη ή παράσταση του «'Ελευθέρου θεάτρου» δέν είχε μεγάλη επιτυχία ή τουλάχιστον δέν είχε την επιτυχία που περίμενε ο αντιδραστικός κόσμος δίνοντας οσδήνη τη σημασία μιας συνένωσης των πνευματικών του δυναμικών για μία μεγάλη επίδειξη στο στίβο του θεάτρου. Η κ. Κυβέλη απόδωσε μονότονα και μονοκόματα το ρόλο της. Σε κάθε στιγμή τόνωθε κανένας πως δε βρισκόταν με άνεση μέσα στο ρόλο αυτό. Τον ένιωσε οσν «κυρία καθώς πρέπει». Στάθηκε από πάνω του, μα δε μπόρεσε να μπει μέσα. Δέν ένιωσε τη δυστυχία της Χριστίνας που το ρόλο της υποδύθηκε. Και για να μιλήσουμε πατριικά χωρίς να φοβηθούμε κι έμεις (σά μικροαστοί δημοσιογράφοι) τα φιλότητα των «δύο μεγάλων μας καλλιτεχνίδων» ή σύγκριση της με την κ. Κοτοπούλη στάθηκε σε βάρος της.

Κι' όταν από τις δύο αυτές οσάωδους άποψεις ή πρώτη παράσταση του 'Ελευθέρου Θεάτρου σημείωσε αυτές τις έλλειψες, τι να πει πιάνοντας για άλλες (κα-

λές ή κακές) λεπτομέρειες: 'Ολες οι έντιμοιές κι οι αντίφασες, όλη ή έλλειψη έπισης με τη φροη των ανθρωπίνων μαζών, ή οσαιομοδικότητα κι ή βισσών στην έξέφρηση λύσεων προσηρών κι ή προχειρότητα που καταπίανεται τα ζητήματα ο αντιδραστικός κόσμος ανίκανος πιά να μπει και να έννοήσει το βάθος των πραγμάτων, καθριφτίζονται άπόφα σε κάθε έκδήλωσή του είτε πολιτική είτε αισθητική. Σ' έμάς που βλέπουμε τα πράματα από την άποψη του προλεταριάτου, που ναί μία τάξη ιστορικά τοποθετημένη σε θέση απ' όπου μπορεί να βλέπει ευρότερα, είναι όλα τούτα και φυσικά και ξεγημένα. 'Ετσι ή ίδια μας πως τίποτα πιά το βαθειά ανθρώπινο δε μπορεί να έχει στην εποχή μας ή τέχνη της τάξης που καταπεί την ανθρωπότητα, δέν είναι δόγμα αδιάρητο. Είναι ένα συμπέρασμα που κάθε φορά το επληθύνει ή πραγματικότητα. Κι από την άποψη τούτη αξίζει, και πρέπει όλοι να παρακολουθοθμεκαινά κρίνουμε και το θέατρο μα και κάθε άλληέκδηλωση πολιτισμού της τάξης που πέφτει. Δέν είναι λίγος καιρός που ή Κοτοπούλη που σήμερα την κά-σους είδωλο μόνο και μόνοέπειδή θέλουμε να κρατήσουμε στην πνευματική έπιρροή τους τις μάζες, έφραγε στην 'Αμερική αντιορμημένη κι άπογοητευμένη, από την κοινωνία αυτή ίσα ίσα, που τις καλλιτεχνικές της δυνατότητες στο θέατρο τις είχε εκφράσει αυτή μονάχα, ή τουλάχιστον αυτή πιότερο από κάθε άλλο. 'Αν μπορούσε ποτέ ή Κοτοπούλη να αίστανθει την ανάγκη να άνανεώσει το ταλέντο της και να το ζωντανώσει με τη ζωή, μονάχα στο πλάι της τάξης που άνεβαίνει θάβρισε τούτη τη δυνατότητα.

Την ανάγκη τούτη που ένιωσε κάποτε ή 'Ισιδώρα Ντουγκαν, δε ξαίρουμε αλήθεια αν θα τη νοήσει ή κ. Κοτοπούλη—που το κάτω κάτω έδωσε άρκητά σε μίαν εποχή. 'Ομως, το λιγοστό μαρμαμένο προλεταριάτο της χώρας μας σίγουρα νοήσει πιότερο από κάθε άλλονε πόση πίκρα και πόση τραγικότητα έχει μέσα της όλη τούτη ή—άλλά Παλιμιά—είδωλοποίηση της που ναί ένας ήμερος ήθικός εξαναγκασμός να δουλέψει με πρόσωπα που ίσως στο βάθος δέν έχουν καλλιτεχνικά, μέσα στο πλαίσιο του 'Ελευθέρου Θεάτρου που σκαίτεβει το ζωντανό ακόμα ταλέντο της. Γιατί το 'Ελευθερο θέατρο είναι ένα αναγκαίο συμπλήρωμα του 'Εθνικού θεάτρου στον κοινό σκοπό να έμποδιστεί ή άφάνιση των μαζών και ή πνευματική χειραφέτηση τους από τις άστικές πρόληψες. Γι αυτό το σκοπό θά δουλέψει το 'Ελευθερο θέατρο με μεθόδους πιο συγχρονισμένες.

Α. Ι. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

